

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ: ОСОБЛИВОСТІ ТА РУШІЙНІ СИЛИ

ENSURING THE COMPETITIVENESS OF RAILWAY TRANSPORT ENTERPRISES: FEATURES AND DRIVING FORCES

Каличева Н.Є.

доктор економічних наук, доцент,
Український державний університет залізничного транспорту

Зайцева К.О.

магістр,
Український державний університет залізничного транспорту

Маркелова К.В.

магістр,
Український державний університет залізничного транспорту

Kalicheva Natalia

Ukrainian State University of Railway Transport

Zaitseva Kateryna

Ukrainian State University of Railway Transport

Markyelova Krystyna

Ukrainian State University of Railway Transport

Стаття присвячена вирішенню актуальної проблеми управління конкурентною динамікою підприємств залізничного транспорту. Встановлено, що саме конкуренція дає змогу підвищити ефективність розвитку підприємств сфери. Розкрито сутність концептуальних положень управління конкурентоспроможністю підприємств сфери, які ґрунтуються на реальних та потенційних можливостях вступати в опосередковану взаємодію з іншими конкурентами для підвищення потенціалу мережевого розвитку. Визначено, що управління конкурентною динамікою підприємств залізничного транспорту має здійснюватися на базі вдосконалення підходів до управління конкурентними позиціями на ринку транспортних послуг. Сформовано методологічну базу управління конкурентоспроможністю підприємств залізничного транспорту, в основу якої покладено комплексний динамічний підхід до управління конкурентними перевагами.

Ключові слова: конкуренція, динаміка, підприємства залізничного транспорту, управління, конкурентні позиції, конкурентні переваги, ринок транспортних послуг.

Статья посвящена решению актуальной проблемы управления конкурентной динамикой предприятий железнодорожного транспорта. Установлено, что именно конкуренция позволяет повысить эффективность развития предприятий сферы. Раскрыта суть концептуальных положений управления конкурентоспособностью предприятий сферы, которые основываются на реальных и потенциальных возможностях вступать в косвенное взаимодействие с другими конкурентами для повышения потенциала сетевого развития. Определено, что управление конкурентной динамикой предприятий железнодорожного транспорта должно осуществляться на базе совершенствования подходов к управлению конкурентными позициями на рынке транспортных услуг. Сформирована методологическая база управления конкурентоспособностью предприятий железнодорожного транспорта, в основу которой положен комплексный динамический подход к управлению конкурентными преимуществами.

Ключевые слова: конкуренция, динамика, предприятия железнодорожного транспорта, управления, конкурентные позиции, конкурентные преимущества, рынок транспортных услуг.

In modern economic conditions, the formation of the concept of managing the competitive dynamics of enterprises is directly dependent on the economic vector of development of the national economy. After all, on the one hand, the conditions for the formation of competitive advantages of the enterprise determine the market and management of the enterprise, and on the other – the components of economic policy. Conversely, the ability of enterprises to compete in markets shapes the competitiveness of the country as a whole. Systematization of parameters and assessment of the components of the competitiveness of the enterprise create a basis for studying the dynamics of competitive advantage. Moreover, the management of enterprise competitiveness is a process of forming internal and external institutions of the enterprise, aimed at creating competitive advantages today and in the future through efficient use of resources and more attractive, compared to competitors, market positioning. When managing the competitive dynamics of railway transport enterprises, it is necessary to take into account the vector of their competitive behavior, which can be passive, active and adaptive. Determining the type of competitive behavior makes it possible to establish the influence of primary competition factors such as type, form, level of market dominance, type of competitive environment, etc. and to form generalized priorities of secondary factors of competition in the market. For the effective development of railway transport enterprises must constantly interact with other actors of competition, taking into account the existing vector of competitive development of the economic system at both national and international levels by reducing their own costs; increasing the motivation of employees in the industry; meeting the growing needs of consumers; improving service quality, speed and resilience in responding to changes in demand, etc. Competitive dynamics should become the main platform for the development of modern transport companies. It is based on the process of adaptation of participants in the competition in qualitative or quantitative change of components and transformation of the structure of the competitive market. After all, the development of railway transport enterprises is directly dependent on the socio-economic situation in the country, macroeconomic development of regions, internal indicators of enterprise development and other factors. All these factors should be studied comprehensively to form a vector of competitive development of the enterprise and already on their basis the management of the enterprise determines strategic decisions for further directions of development.

Key words: competition, dynamics, railway transport enterprises, management, competitive positions, competitive advantages, transport services market.

Постановка проблеми. Пришвидшення темпів економічних змін, циклічність виникнення кризових явищ та інтеграційна трансформація вітчизняної економічної системи приводять до необхідності перегляду методології управління конкурентними перевагами економічних систем.

Підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств транспортної сфери нині вимагає належно організованого, високоякісного та ефективного управління, адже загальноекономічні проблеми, серед яких основними є зниження рівня платоспроможності населення, інфляція, збільшення вартості ресурсів та певних видів послуг, порушення виробничо-збутових ланцюгів, призвели до ускладнення діяльності підприємств залізничного транспорту, які забезпечують динамічний розвиток економіки. Однак оскільки наявні моделі та методи управління конкурентоспроможністю підприємств залізничного транспорту не враховують динаміку змін конкурентних позицій транспортних підприємств, то потрібно розробити управлінську парадигму, засновану на динамічному підході до дослідження конкурентного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми підвищення конкурентоспроможності підприємств залізничного транспорту досліджували такі вчені, як Ю.С. Бараш, Л.С. Головова, Х.М. Дорофєєва, М.М. Чеховська, Г.В. Оруч [1–5]. Зокрема, у своїх працях вони досить широко розкрили питання понятійного апарату проблем

забезпечення конкурентоспроможності у сфері транспорту. Також приділена значна увага проблематиці конкурентоспроможності вітчизняних підприємств залізничного транспорту на світовому ринку транспортних послуг, зокрема європейському.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте сьогодні є досить багато дискусійних питань щодо цієї проблематики. Зокрема, наявна значна кількість досліджень стосовно оцінювання рівня конкурентоспроможності підприємств транспорту, але відсутня чітка концепція управління конкурентною динамікою підприємств залізничного транспорту.

Постановка завдання. Мета статті полягає у вирішенні наукової проблеми управління конкурентною динамікою підприємств залізничного транспорту на базі вдосконалення підходів до управління конкурентними позиціями на ринку транспортних послуг у сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині світовий розвиток економіки ґрунтується на наявності жорсткої конкуренції, яка має глобальний характер. Це приводить до посилення нецінових форм конкуренції, за яких на перше місце виходять властивості товару чи послуги. За таких умов конкурентоспроможною стає продукція з підвищеними властивостями, що зумовлює динамічне зростання технічного прогресу, збільшення інтелектуальної складової частини у виробничому процесі, активує креативність та

творчість, орієнтує економічну систему на зміну основних векторів розвитку тощо [6].

З урахуванням специфічного характеру конкурентного процесу в транспортній сфері підприємства залізничного транспорту змушені запроваджувати нові науково обґрунтовані підходи до управління власними конкурентними позиціями, які ґрунтуються на аналізі ринку транспортних послуг і внутрішньому аналізі галузі, включають економічну діагностику та трансформацію бізнес-середовища [7].

В сучасних умовах господарювання формування концепції управління конкурентною динамікою підприємств має пряму залежність від економічного вектору розвитку національної економіки [8], адже, з одного боку, умови формування конкурентних переваг підприємства визначають ринок та керівництво підприємства, а з іншого боку, складові частини економічної політики держави. Навпаки, вміння підприємств конкурувати на ринках формує конкурентоспроможність країни загалом (рис. 1).

Методологія управління конкурентоспроможністю має спиратись на багатогранність та багатовимірність функціонування підприємства (рис. 2).

Конкурентоспроможність підприємства має ґрунтуватись на реальних та потенційних можливостях вступати в опосередковану взаємодію з іншими конкурентами для підвищення потенціалу мережевого розвитку [9], адже конкурентоспроможність підприємства має внутрішню базову складову частину, а саме її спроможність адаптуватись до впливу зовнішнього середовища, а також зовнішню складову частину, яка проявляється як наявність потенційних можливостей на ринку.

Систематизація параметрів та оцінювання складових частин конкурентоспроможності підприємства створюють основу дослідження динамічності конкурентних переваг. Тим більше, що управління конкурентоспроможністю підприємства є процесом формування внутрішніх і використання зовнішніх інститутів підприємства, спрямованих на створення конкурентних переваг сьогодні та в майбутньому за рахунок ефективного використання ресурсів і привабливішого порівняно з конкурентами ринкового позиціонування [10].

В рамках наведеної на рис. 2 методологічної бази відображається комплексний динамічний підхід до управління конкурентними перевагами, який ґрунтується на вдосконаленні традиційного підходу до аналізу конкурентної напруженості на ринку із застосуванням традиційних та модифікованих підходів до оцінювання конкурентоспроможності.

Задля забезпечення аналітичного підґрунтя для управлінських рішень щодо формування конкурентних переваг підприємств залізничного транспорту необхідно звернути увагу на діагностичний інструментарій, який виступає

у вигляді адаптації методів та моделей забезпечення конкурентоспроможного розвитку до окремих видів і форм конкурентної боротьби з урахуванням відмінностей конкурентної поведінки залежно від ситуації на ринку. Це дає змогу досліджувати конкуренцію в динаміці для уникнення серйозних тактичних прорахунків. За таких умов підвищення ефективності функціонування підприємств залізничного транспорту має базуватись на вивченні характеру конкуренції в галузі. Зокрема, специфіка функціонування підприємств сфери транспорту приводить до необхідності постійного пристосування їх до динаміки ринку через моніторинг змін, застосування принципів взаємодії, гнучкості тощо [11].

Під час управління конкурентною динамікою підприємств залізничного транспорту необхідно враховувати вектор їхньої конкурентної поведінки, який може бути пасивним, активним та адаптивними. Визначення типу конкурентної поведінки дає можливість встановити вплив первинних чинників конкуренції, таких як вид, форма, рівень домінування на ринку, тип конкурентного середовища, а також сформувати узагальнені пріоритети вторинних факторів конкурентної боротьби на ринку.

Для ефективного розвитку підприємства залізничного транспорту мають постійно взаємодіяти з іншими суб'єктами конкуренції з урахуванням наявного вектору конкурентного розвитку економічної системи як на національному, так і на міжнародному рівнях шляхом зниження власних витрат; підвищення мотивації працівників галузі; задоволення зростаючих потреб споживачів; зростання якості послуг, швидкості та еластичності під час реагування на зміну попиту [12].

Як уже було зазначено, конкурента динаміка має стати основною платформою розвитку сучасних транспортних підприємств. В її основу покладено процес адаптації учасників конкурентної боротьби за якісної чи кількісної зміни складових частин та трансформації структури конкурентного ринку, адже розвиток підприємств залізничного транспорту має пряму залежність від соціально-економічного стану в державі, макроекономічного розвитку регіонів, внутрішніх показників розвитку підприємств та інших чинників. Всі перераховані фактори мають вивчатися комплексно для формування вектору конкурентоспроможного розвитку підприємства, а вже на їхній базі керівництво підприємством визначає стратегічні рішення щодо подальших напрямів розвитку.

Висновки. Таким чином, управління конкурентною поведінкою підприємств залізничного транспорту є досить складним процесом, який враховує рівень зростання складності економічних систем та процесів, адже вивчення характеру конкурентної боротьби в умовах трансформації ринкового середовища дає змогу сформувати

Рис. 1. Концепція управління конкурентоспроможністю підприємств залізничного транспорту

Рис. 2. Методологічна база управління конкурентоспроможністю підприємств залізничного транспорту

вектор динаміки конкуренції та зовсім по-новому оцінити вплив розвитку економічних систем на рівень конкурентоспроможності. Тим більше, що саме конкуренція сприяє розвитку підприємств,

дає їм змогу утримувати наявні конкурентні позиції, отримувати нові, підвищувати рівень своєї конкурентоспроможності як у поточному періоді, так і в подальшій перспективі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бараш Ю.С., Чаткіна Т.Ю. Управління конкурентоспроможністю залізничних пасажирських перевезень : монографія. Донецьк : ДНУЗТ, 2015. 184 с.
2. Головкова Л.С., Омельчак Г.В. Забезпечення конкурентоспроможності залізничного транспорту України в умовах євроінтеграції. *Проблеми економіки транспорту*. 2014. Вип. 7. С. 80–87.
3. Дорофєєва Х.М. Конкурентоспроможність транспортної інфраструктури України в умовах інтеграції до ЄС. *Економіка і суспільство*. 2016. № 7. С. 30–35.
4. Чеховська М.М. Державна підтримка демонополізації та розвитку конкуренції на ринку залізничних перевезень. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 5. Т. 1. С. 56–60.
5. Обруч Г.В. Теоретичні аспекти підвищення конкурентоспроможності вагонобудівних підприємств України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. № 52. С. 67–73.
6. Забезпечення конкурентоспроможності підприємств : підручник / В.Л. Дикань, Ю.Т. Боровик, О.М. Полякова, Ю.М. Уткіна. Харків : УкрДАЗТ, 2012. 415 с.
7. Каличева Н.Є. Підходи до управління конкурентними перевагами підприємств залізничного транспорту. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 21. С. 86–91.
8. Сич Є.М. Фактори підвищення конкурентоспроможності транспортних послуг залізниць. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія: Економічна*. 2001. № 512. С. 152–154.

9. Дикань В.Л. Обеспечение конкурентоустойчивости предприятия : монография. Харьков : Основа, 1995. 160 с.
10. Каличева Н.Є. Методологічні аспекти підвищення конкурентоспроможності підприємств залізничного транспорту за рахунок управління конкурентними позиціями. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. Вип. 27. Ч. 1. С. 139–142.
11. Токмакова І.В. Забезпечення гармонійного розвитку залізничного транспорту України : монографія. Харків : УкрДУЗТ, 2015. 403 с.
12. Овчиннікова В.О. Стратегічне управління розвитком залізничного транспорту України : монографія. Харків : УкрДУЗТ, 2017. 427 с.

REFERENCES:

1. Barash Yu.S., Chatkina T.Yu. (2015) Upravlinnya konkurentospromozhnisty zaliznychnykh pasazhyr'skykh perevezen': monohrafiya [Management of competitiveness of railway passenger transportation: monograph]. Donetsk: DNUZT. (in Ukrainian)
2. Gholovkova L.S., Omeljchak Gh.V. (2014) Zabezpechennja konkurentospromozhnosti zaliznychnogho transportu Ukrainy v umovakh jevointegracij [Ensuring the competitiveness of Ukraine's rail transport in the context of European integration]. *Problems of transport economy*, vol. 7, pp. 80–87.
3. Dorofjejeva Kh.M. (2016) Konkurentospromozhnistj transportnoji infrastruktury Ukrainy v umovakh integraciji do JeS [Competitiveness of transport infrastructure of Ukraine in conditions of integration into the EU]. *Economics and Society. Mukacheve*, no. 7, pp. 30–35.
4. Chekhovs'jka M.M. (2011) Derzhavna pidtrymka demonopolizaciji ta rozvytku konkurenciji na rynku zaliznychnykh perevezenj [State support for demonopolization and development of competition in the railroad market]. *Bulletin of the Khmelnytsky National University*, no. 5, T. 1, pp. 56–60.
5. Obruch H.V. (2015) Teoretychni aspekty pidvyshchennja konkurentospromozhnosti vahonobudivnykh pidpryemstv Ukrainy [Theoretical aspects of increasing the competitiveness of car-building enterprises of Ukraine]. *Bulletin of Transport Economics and Industry*, no. 52, pp. 67–73.
6. Dy'kan' V.L., Borovy'k Yu.T., Polyakova O.M., Utkina Yu.M. (2011) Zabezpechennja konkurentospromozhnosti pidpryemstv [Ensuring the competitiveness of enterprises]. UkrDAZT. (in Ukrainian)
7. Kalicheva N.E. (2017) Pidkhody do upravlinnja konkurentnyvy perevaghamy pidpryemstv zaliznychnogho transportu [Approaches to managing the competitive advantages of rail transport enterprises]. *Black Sea Economic Studies: Scientific Journal*, vol. 21, pp. 86–91.
8. Sich Ye.M. (2001) Faktory pidvyshchennja konkurentospromozhnosti transportnykh poslugh zaliznycj [Factors for increasing the competitiveness of railway transport services]. *Herald of Kharkov National Untitled V.N. Karazin. Ser: Economic*, no. 512, pp. 152–154.
9. Dykanj V.L. (1995) *Obespechenye konkurentoustojchyvosty predpryatyja: monohrafiya* [Ensuring competitiveness of the enterprise: a monograph]. Kharkiv: Basis. (in Ukrainian)
10. Kalicheva N.E. (2017) Metodologichni aspekty pidvyshchennja konkurentospromozhnosti pidpryemstv zaliznychnogho transportu za rakhunok upravlinnja konkurentnyvy pozycijamy [Methodological aspects of increasing the competitiveness of railway companies through the management of competitive positions]. *Scientific Herald of Kherson State University. Series: Economic Sciences*, vol. 27, no. 1, pp. 139–142.
11. Tokmakova I.V. (2015) *Zabezpechennja gharmonijnogho rozvytku zaliznychnogho transportu Ukrainy: monohrafiya* [Ensuring the harmonious development of rail transport in Ukraine: a monograph]. Kharkiv: Ukrainian State University of Railway Transport. (in Ukrainian)
12. Ovchynnikova V.O. (2017) *Strategichne upravlinnja rozvytkom zaliznychnogho transportu Ukrainy: monohrafiya* [Strategic management of the development of railway transport of Ukraine: a monograph]. Kharkiv: Ukrainian State University of Railway Transport. (in Ukrainian)